

סחיטת פירות בשבת

שנינו במסכת שבת (קמ"ג ע"ב): "אין סוחטין את הפירות להוציא מהן משקין. ואם יצאו מעצמן, אסורים. רבי יהודה אומר: אם לאוכלין היוצא מהן מותר, ואם למשקין היוצא מהן אסור". ופרש"י שסחיטת פירות תולדת דושה היא, שהוא מפרק המשקה מן הפירות, וכך כתב הרמב"ם (הלכות שבת כא, יב). ובגמרא שם: "אמר רב יהודה אמר שמואל מודה היה רבי יהודה לחכמים בזיתים וענבים" (כ"ד ע"ב) שהם מיועדים בדרך כלל לסחיטה, נאסר המשקה היוצא מהם גזירה שמא יסחוט אף אם הם מקובצים לאכילה). "ובהמשך הסוגיא" אמר רבה אמר רב יהודה אמר שמואל: מודה היה רבי יהודה לחכמים בזיתים וענבים, ומודים חכמים לרבי יהודה בשאר פירות (שאיך לגזור במשקין היוצאים מהם כ"ד ע"ב שאין חשש סחיטה). "א"ל רבי ירמיה לרבי אבא: אלא במאי פלגית? אמר רנב"ל: מסתברא בתותים ורמונים פליגי".

ומביאה הגמרא שתי ברייתות להוכיח את דברי שמואל. הראשונה: "זיתים שמשך מהן שמן וענבים שמשך מהן לין, והכניסן בין לאוכל בין למשקין היוצא מהן אסור. תותים שמשך מהן מים ורמונים שמשך מהן לין, והכניסן לאוכלין - היוצא מהן מותר; למשקין ולסתם - היוצא מהן אסור, דברי רבי יהודה. וחכמים אומרים: בין לאוכלין בין למשקין היוצא מהן אסור". מכאן הוכחנו שלכל הדעות, היוצא מזיתים וענבים אסור, בין אם כנסן לאוכלין ובין אם כנסן למשקין. ובתותים ורמונים נחלקו חכמים ורבי יהודה, שלדעת חכמים אסור בכל מקרה, ולדעת רבי יהודה רק אם כנסן למשקין.

ברייאת שניה: "סוחטין בפגיעין ובפרושיין ובעוזרדיין, אבל לא ברמונים. ושל בית מנשיא בר מנחם היו סוחטין ברמונים". מברייאת זו הוכיחה הגמרא שמודים חכמים לרבי יהודה שבשאר פירות מותר לסחוט לכתחילה. שהרי גם לרבי יהודה לא שמענו שהתיר בתותים ורמונים כשמכונסין לאכילה אלא רק את המשקה היוצא מהן, ולא התיר לסחוטם לכתחילה; והרי בברייאת נאמר שיש פירות שמוותר לסחוט לכתחילה בשבת - "סוחטין בפגיעין...". הר"ל שעל כרחוקו לחלק בין תותים ורמונים לשאר פירות, ואם כן חילוק זה יתכן גם לדעת רבנן.

העולה מסוגיא זו שיש שלשה סוגי פירות. זיתים וענבים - סחיטתן אסורה מן התורה וחיובן חטאת ממלאכת דש, ומשקה היוצא מהן אסור אף אם כונסו למאכל.

תותים ורמונים - אסור לסחוטן לכתחילה מדרבנן גזירה אטו זיתים וענבים (רמב"ם), ויש שכתבו שסחיטתן מדרבנן, משום שאין דרכן בכך ודמי לשנוי (עיין רש"י, רשב"א ור"ן). (הפרי מגדים כתב שהם שני טעמים שונים, ואפשר שבאמת הם טעם אחד); ומשקה היוצא מהן, לדעת חכמים אסור בכל מקרה, ולדעת רבי יהודה אם כונסו הפירות למשקין היוצא מהן בשבת אסור, ואם לאוכלין מותר.

הסוג השלישית הוא שאר פירות שהכל מתירין לסחוט לכתחילה.

נשים לב, שבברייתא הראשונה שהבאנו נאמר שאם כונסו הפירות סתם, נחשב הדבר כאילו כונסו למשקין.
 סברת ההיתר בשאר פירות היא, שהמהל היוצא מהם אינו חשוב משקה, וממילא הסוחטן למשקין אינו מפרק אוכל מפסולת (שזו הגדרת דש) לפי שהמשקה שהופק אינו חשוב. ואולי מפני שנחשב לחלק מן האוכל, וא"כ זהו 'אוכלא דאפרת' (אוכל שהופרד). הגדרה מדויקת של טעם ההיתר לסוחטן שאר פירות חשובה מאד כדי לדעת מה דין שאר משקין (עוזרדין) שנספגו בבגד למ"ד שגם בבגד יש סוחט מדן דש ודו"ק.

כתב הב"י שתותים ורמונים שנזכרו הקגם דוגמא לכל פרי שדך לסוחטו באותה מידה שהיה דרכם לסחוט תותים ורמונים. (והוכיח כך מכר שתפוחים לא נזכרו בגמרא לאיסור, אעפ"י שמפורש בגמ' (ע"ז מ' ע"ב) שהיו נוהגים לסחוט תפוחים וא"כ ודאי שאסור לסוחטן כתותים ורמונים, ומכך שלא מנו אותם מוכח שאין תותים ורמונים אלא דוגמא בעלמא. אבל עיין בגר"א שהביא מעובדה זאת שלא נזכרו תפוחים ראיה הפוכה, שסחיטת משקה לרפואה אינה חשובה סחיטה, ומה שסחטו תפוחים לא היה אלא לרפואה ולפלא בעינינו כיצד הב"י והגר"א והבאים אחריהם לא הזכירו דברי הרמב"ם (הלכות שבת כא, יב) שכתב: "אבל שאר פירות כגון פרישין ותפוחים ועוזרדין מותר לסוחטן בשבת מפני שאינן בני סחיטה". הרי שכתב בפירוש שמותר לכתחילה לסחוט תפוחים, וצ"ע. אמנם כתב הב"י שאם דרך לעשותו משקה לרפואה בלבד, אין זה חשוב משקה, והוכיח זאת.

נעייין בסוגיית תותים ורמונים. הגמרא (קמ"ד ע"ב) דנה בברייתא של בית מנשיא בר מנחם הווי סוחטין ברמונים, וצ"ל: "מנשיא בן מנחם הווי רובא דעלמא? אין, דתנן: המקיים קוצים בכרם; ר"א אומר: קדש, וחכ"א: אינו מקדש אלא דבר שכמוהו מקיימין. וא"ר חנינא: מ"ט דר"א? שכן בערבא מקיימין קוצי שדות לגמליהם. מידי איריא דערביא אתרא, הכא בטלה דעתו אצל כל אדם, אלא היינו טעמא כדרב חסדא, דאמר רב חסדא: תרדין שסחטן ונתנן במקוה פוסלין את המקוה בשינוי מראה. והא לאו בני סחיטה נזנהו? אלא מאי אית לך למימר כיון דאחשבינהו הוה להו משקה, הכא נמי כיון דאחשבינהו הוה להו משקה. רב פפא אמר: משום דהווי דבק שאון עושין ממנו מקוה לכתחילה".

והנה לפי תירוץ רב חסדא, שטעם האיסור לסחוט תותים ורמונים הוא שכיון שסחטן אחשבינהו למשקה, קשה מה פירוש הברייתא שסוחטין בפגעין וכו' הרי כל פרי שסוחטן למשקה - אחשבינהו למשקה? וכן הקשו הש"י ותוס', ותירצו, שכל מה שהתירה הברייתא לסחוט בפגעין אינו אלא למתק הפרה, אבל למשקה אסור לסחוט את כל הפירות, ובתותים ורמונים אף למתק אסור.

ולתב רבינו ירוחם (נתיב יב חלק ח) שמדברי רש"י ותוס' אלה מוכח שלמסקנה אסור לסחוט שום פרי למשקה אף שאין דרך לסוחטו אלא למתק, ובתותים ורמונים גם למתק אסור. וכ"כ בהגהות סמ"ק, והביא ראיה נוספת מכך שהגמרא כתבה שאסור לסחוט כבשים ושלקות למימיהן (ועיין לקמן). והרי כבשים ושלקות לא מצוי לסוחטן, וא"כ דומים הם לפגעין ואעפ"כ נאסר לסוחטן למימיהן, ומכאן שגם פגעין אין מותר לסוחטן אלא למתק ולא למשקה (ועיין באג"ט מלאכת דש ס"ק כט אות ג, מה שכתב על קושיא זו בשם הרשב"א). אבל שאר הפוסקים לא כתבו כך.

וכתב הב"י שדברי רש"י ותוס' אינם אלא לדעת רב חסדא, אבל לאחר שרב פפא דחה דבריו לגבי מי תרדין במקוה, ממילא נדחתה סברת אחשבינהו. וא"כ התירוץ לגבי מנשיא בן מנחם הוא; שהיתה זו קבוצת אנשים ולא איש אחד, ולפיכך לא בטלה דעתם. (אמנם כבר הקשו עליו שאם כנים דבריו מדוע לא הזכירה הגמרא תירוץ זה?) והמשנה ברורה תירץ שדבר זה שיש קבוצת אנשים שסוחטת את הפירות הללו מצטרף עם כך ש"אחשבינהו". וקב"ח פסק להחמיר שלא לסחוט שום פרי אלא למתק וכתב שכן נהגו (ועיין בספר פה אליהו חמווי שכתב שכן סוברים הרוב האחרונים ולא ברור דבר זה). אבל המ"א ושאר אחרונים דחו דבריו, אמנם בשו"ע הרב כתב שבמקום שנהגו להחמיר יאחזן במנהגם. וכ"כ המשנ"ב.

בכל אופן רואים אנו, שאם נהגו במקום מסוים לסחוט פרי כלשהו יאה דינו כתותים ורמונים שאסור. וכתב הב"י שהאיסור הוא לכל העולם, אלא שכתב שדין זה שייך דוקא אם באותו מקום סוחטין למשקה ולא לרפואה בלבד. יש אחרונים שדילקו מדברי הרמ"א, שדוקא לאותו מקום שדרך לסחוט אותו הפרי נאסרה הסחיטה, אבל לא לשאר מקומות. אמנם אחרים כתבו שגם הרמ"א לא כונן לזה (עיין בספר מטה יהודה וחד משה, ולעומתם בשו"ע הגר"ז ובמשנ"ב). והמג"א האריך בראיות בענין זה, ותלה זאת בשאלה אם ההמנעות מלסחוט בשאר מקומות נובעת רק משום שאין פרי זה מצוי אצלם, אבל אם היה הו"ו סוחטים; שאם כך הדבר, נאסרת הסחיטה אף להם. אבל אם רק במקום אחד סוחטים, ובשאר מקומות אף אם היה להם פהי זה בשפע לא היו סוחטים - לא נאסר להם.

סחיטת לימונים: כתב הרא"ש בתשובה (כלל כב סי' ב'): "ושאלת על סחיטת לימוניש נראה שהם בכלל שאר פירות שמותר לסחטן; שאין דרך כלל לסחוט לימוניש לצורך משקה, אלא לצורך אוכל, ומותר לסחטן בשבת". וכתב הב"י: "ויש לתמוה, שבמצרים נוהגים לסחוט לימוניש לתוך מים שנתנו בהם סוקר לשתות לתענוג, ואיך נמנעים מפני כך לסוחטן בשבת לתוך אותם מים; ולא ראינו מי שמיחה בידם, ולא האזנו מן שפקפק בדבר; ואפשר דלא מיתסר אלא כששותין מל סחוטת הפרי בלא תעוובת משקה אחר. וא"י דלא מיתסר אלא כשסוחטין מימיו לבד ואח"כ מערבים אותם; אבל אם המנהג לסחוט מזמיר לתוך משקה אחר שרי. ולסוחטן לתוך התבשיל בלא הנ"ל טעמי שרי. וכן פסק בשו"ע: "מותר לסחוט לימוניש" ופירש המג"א ושאר אחרונים שכוונתו גם למשקין וכך פשוט (ועיין בתשובות הרדב"ז ח"א סי' ק"ד בדין לימונים).

ובספר מור וקציעה לה' יעקב עמדין חלק בתקופות על מרן בהיתר סחיטת הלימונים, וכתב שכל ההיתר של הרא"ש אקנו אלא לסחוט כדי לטבל אוכלין, אבל "כשעושים משקה גמור מלימוני לרוות הצמאין ליכא דשרי, והרי זה ודאי עושה מלאכה בשבת". והוסיף, שלימונים עשויים למשקה יותר מתותים ורמונים שהרי סתם תותים ורמונים עומדים לאכילה אלא שפעמים סוחטים אותם למשקה; אבל לימונים "אינן נאכלין כמות שהן אפילו לאחד מאלף, והאוכלן בטלה דעתו, מפני חמיצותן וקשים כחנמץ לשניידים; לפיכך סתמו אינן עומדין אלא לסחטן להנציא מימיהן". כלומר, לפי המו"ק הקובע הוא האם הפרי עשוי למאכל או למשקה; ואילו לפי הב"י העובדה שהמשקה אינו עצמאי אלא בתערובת מים וסוכר, קובעת שאינו משקה חשוב. ועיין בשנ"ע הגר"ז ובברכ"י ובערוך השולחן שהסכימו עם היתר מרן.

והחיי אדם יצא לחלק בדבר חדש, שבימינו אלה היות ודרך לייצר חביות רבות של משקה לימונים, הרי שדבר זה עצמו מחשיב את המשקה. והעתיקו המשנ"ב, וסמך עליו לאסור לסחוט הלימון בפ"ע (אמנם הרדב"ז וגם הט"ק כתבו בפירוש שגם בימיהם היו ממלאים חביות, ואין זה דבר חדש). ועצם דברי החיי אדם תלויים בשני תרוצי הב"י בהיתר הלימונים עי"ש.

בגמרא שם "אמר רב יהודה אמר שמואל: סוחט אדם אשכול של ענבים לתוך הקדירה, אבל לא לתוך הקערה. אמר רב חסדא: מדברי רבינו נלמד, חולב אדם עז לתוך הקדירה אבל לא לתוך הקערה. אלמא קסבר משקה הבא לאוכל אוכל הוא". כלומר כאשר המשקה נבלע באוכל אין זה נחשב מפרק משקה מאוכל, אלא רק משנה את צורת המאכל; שהרי המשקה היה בלוע בפירות וחזר ונבלע באוכליו, וא"כ לא הופך משקה חשוב ולא נעשתה מלאכת דש.

והנה יש גאונים שפירשו דברי שמואל ורב חסדא בכו"ט ולא בשבת, אבל הר"ח והרי"ף פירשו את דברי שמואל בשבת (ולגבי דברי רב חסדא בחולב עיין לקמן). אלא שהר"ח דחה את דברי שמואל מהלכה בעקבות מימרת רבי יוחנן (קמ"ה ע"א) שהסוחט כבשים ושלקות למימהן חיוב חטאת ולא חילק בין סוחט לתוך הקדירה לבין סוחט לקערה, ופסק כרבי יוחנן.

אבל הרי"ף וכן תוס' תמהו על דיוקו מרבי יוחנן, שהרי גם שמואל אמר שם שאסור לסחוט כבשים למימהן, ובדאי התיר לסוחט לתוך קדירה כדבריו אצלנו; וא"כ יתכן וגם רבי יוחנן מודה כאן, (לגבי עצם דיוק הר"ח מרבי יוחנן נראה לפרשו, שסבר ר"ח שאין דרך בסחיטת כבשים ושלקות למימהן לשנות אותם, אלא לערבן במאכל).

והרי"ף דחה דברי ר"ח ופסק כשמואל שסוחט אדם אשכול של ענבים לתוך הקדירה וכן פסקו הרמב"ם והרא"ש, אלא שהרא"ש בתשובה (כלל כב אות א) כתב "הנה ידעת כי פלוגתא דרבוותא היא... ומי יכניס ראשו בין ההרים, והמחמיר תבא עליו ברכה".

השו"ע, אף שפסק בסתם כשמואל המתיר לסחוט אשכול ענבים לקדירה, הזכיר את דעת ר"ח. וכתב המשנה ברורה שהזכיר השו"ע את הר"ח בגלל דברי הרא"ש שהמחמיר כמותו תע"ב והוסיף שראוי להחמיר.

והנה, מבואר בתשובת הריב"ש (סימן קכ"א), שכל ההיתר לסחוט לתוך קדירה אוכליו הוא בתנאי שהאוכל מרובה והמשקה נבלל בתוכו, אבל כשיל מעט אוכל והמשקה צפ מעליו, אסור; כיון שכל ההיתר של משקה הבא לאוכל הוא כשבא המשקה ליפות המאכל. לפיכך לכל הפחות יש לערער במקרה שהמשקה עיקר והאוכל בא להמתיקו, כמו הסוחט משקה לתוך סוכר, ששם המשקה עיקר והאוכל טפל לו (ועיין בקול סיני למה שהעיר הגר"ע יוסף שליט"א בסברא זו); ועיין גם בחזו"א (או"ח סי' נו אות ז) שכתב, שאם סוחט לתוך סוכר על דעת להוסיף משקה - אסור; כיון שדעתו למשקה הרי בשעה שסוחט חסר משקה ולא אוכל. והבא"ח (ח"ש פרשת יתרו אות ה) התיר אף באופן זה.

כשפירש רש"י את הבטויים קדירה וקערה שבדברי שמואל לעיל כתב: "לתוך הקדירה - של תבשיל לתקנו, דמוכחא מילתא דלאו למשקה בעי ליה אלא לאוכל; ואין זה דרך פריקתו, והוי כמפריד אוכל מאוכל. אבל לא לתוך הקערה - דזימנין למשקה קאי, ואע"ג דבקערה לא שתי איניש לא מוכחא מילתא,

ואיכא אסור". . . ופירש המאירי דבריו אלה שלתוך הקערה אף כשיש אוכלין אסור ולתוך הקדירה אף כשאין אוכלין מותר ודחה פירוש זה (אבל אחרים פירשו את רש"י שלא כמאירי וכתבו שגם הוא מסכים לשאר הפוסקים כדלקמן). וכן שאר הפוסקים הראשונים לא חילקו בין קדירה לקערה וכתבו בסתם שלסחוט לאוכל מותר.

היתר זה לסחוט לתוך אוכל יסודו בסברא שלא חל שינוי מהותי כתוצאה מהסחיטה. המשקה היה בלוע באוכל ולכן נחשב כאוכל, ולאחר הסחיטה נשאר בלוע בתוך אוכל. ומכח סברה זו כתב המרדכי בשם ר"ת (סי' תל"ז שאסור לסחוט בוסר אף לתוך אוכלין שכן אין פירות בוסר ראויים למאכל וא"כ אינם חשובים אוכל כדי שנאמר 'אוכלא דאפרת'. וכן הובאו דברי ר"ת בתוס' (שב"ק קמ"ד ע"ב ד"ה חולב וז"ל: "נראה לר"ת דהיינו (שמותר לחלוב לתוך קדירה) דוקא ביו"ט דחזיא בהמה לאכילה הוי כמו אוכלא דאפרת, אבל בשבת דלא חזיא לשחיטה כמו דש חשיבא, שהבהמה היא כפסולת וכשחולב הוי כנוטל אוכל מתוך פסולת". והביאנו השר"ע כדעה נוספת לאחר סתמא.

יש שהבינו את דברי ר"ת מטעם בורר וכן לשון הר"ן (סי' ע"ב בדפה"ר): "הוה ליה כבורר אוכל מתוך פסולת", וכ"כ המרדכי דלעיל. ולפי דבריהם יהא מותר לסחוט בוסר לתוך אוכל על מנת לאכול לאלתר, כמקובל בהלכות בורר שמותר לבורר ביד אוכל מפסולת ע"מ לאכול לאלתר. וכ"כ הט"ז. אבל רבינו הבינו את דברי ר"ת מדין דש ולא מדין בורר. שכיזון שהבהמה נחשבת לפסולת ממילא חולב נחשב לדש ולא למפריד אוכל מאוכל ובדש אין היתר גם לאלתר (בפשטות). וכן פסקו הפמ"ג והמשנ"ב. ולפי פסק זה אסור לסחוט בוסר אף לתוך אוכלין אפילו כדי לאכול לאלתר. והמג"א כתב, שאף למבארים שהוא כבורר אסור אף לאלתר, מפני שכל ההיתר לבורר לאלתר נובע מכך שלוקח ביד אוכל, ונחשב הדבר לדרך אכילתו ולא לדרך בלירה, מה שאין כן בחולב ובבוטר שהוא בורר אוכל מפסולת לא שיין שם דרך אכילה, ותמיד זו ברירה אסורה. וכ"כ שו"ע הגר"ז.

מתוך ההשואה בין סוחט לחולב כתבנו הגהות מיימוניות (הל' שבת סא, יב) בשם רא"מ שאסורה יניקת פירות מדין סחיטה כדוגמת יניקת חלב מבהמה ולכן אסרו למצוץ בפיו פירות שאסורים בסחיטה ואפילו פת שנשרתה ביין או בשר שנשרה במרק (ועיין לקמן דברינו לגבי כבשים ושלקות). אך הבי"י חלק עליהם בשם שבה"ל, מטעם שדוקא בבהמה דר"י ללנוק ולכן אסורה יניקת מדרבנן, מה שאין כן בפירות. ובשו"ע הגר"ז כתב סברא הפוכה שדרך למצוץ פירות בפיו יותר מלינוק מבהמה. ואמנם אפשר להקל בפירות מטעם אחר והוא שיניקתם זוהי דרך אכילתם, וא"כ אין זה סוחט אלא אוכל כדרכו (מג"א ס"ק ד) ויש שהכריעו להחמיר בזיתים וענבים ולהקל בשאר פירות (מג"א ושו"ע הגר"ז). וכל זה כשאין מכניס כלי הפרי לפיו אבל כשמכניסין כולה לפיו ודאי נחשב כדרך אכילה ולא כסחיטה (עיין פמ"ג) וכן הכריע המשנ"ב.

חולב: למרות שהרי"ף פירש את מימרת שמואל, שמונתך לסחוט אשכול ענבים לקדירה, אף בשבת (כדלעיל); הרי שאת מימרת רב חסדא שהסיק מדברי שמואל שמוטר לחלוב עז לתוך קדירה, פירש רק ביו"ט ולא בשבת ולא כתב הטעם לאיסור בשבת. ותמה הרמב"ן בחידושיו "מי הכניסנו בצרה הזאת?" ואמנם בעה"מ והרמב"ן התירו לכתחילה לחלוב לתוך קדירה של אוכלין אף בשבת, אבל רבו האוסרים שפירשו טעם הרי"ף באופנים שונים. יש שהבינו טעמו שהבהמה בשבת מוקצה והאיסור מדרבנן מטעם מוקצה. ויש שכתבו שטעמו מפני שהבהמה אסורה באכילה בשבת, שהרי אסור לשחטה. וא"כ סברת ההיתר לחלוב לאוכלין 'אוכלא דאפרת' לא תהיה, שכן לא יחשב החלב כנפרד מהאוכל, שהרי אין הבהמה אוכל בשבת; ולכן יחשב כמפרק רגיל ויעבור על מלאכת דש דאורייתא.

והרמב"ם כתב (הל' שבת ח י): "והחולב לתוך האוכל או היונק בפיו פטור ואינו חייב עד שיחלוב לתוך הכלי".

בדין חליבה בשבת עצמו נחלקו הראשונים האם איסורו דאורייתא או מדרבנן. והדבר תלוי בפירוש הברייתא (שבת צה ע"א) "החולב והמחבץ והמגבן כגרוגרת המכבד... חייב חטאת דברי רבי אליעזר. וחכ"א: אחד זה ואחד זה אינו אלא משום שבות". והמחלוקת היא האם המלים "אינו אלא משום שבות" מתייחסים לכל הברייתא כולל דין החולב או רק למכבד ומרבץ שנזכרו בסוף. הרמב"ם כתב (הל' שבת ח ז) שהוא איסור תורה ואילו הרמב"ן כתב שאיסורו אינו אלא מדברי סופרים. וכבר האריכו הרבה בנושא חליבה בשבת ואכמ"ל:

כבשים ושלקות: איתא בגמרא (קמ"ה ע"א) "כבשים שסחטן, אמר רב: לגופן מותר, למימיהן פטור אבל אסור, ושלקות בין לגופן בין למימיהן מותר. ושמואל אמר: אחד זה ואחד זה לגופן מותר למימיהן פטור אבל אסור. רבי יוחנן אמר: אחד כבשים ואחד שלקות לגופן מותר למימיהן חייב חטאת".

והנה, לכל הדעות כבשים ושלקות מותר לסחטן לגופן, והטעם כדלעיל שכאשר אינו צריך למשקה אין זו מלאכה, שהגדרת המלאכה אינה הפרדת אוכל מפסולת אלא הפקת אוכל מפסולת וכשאינו צריך לאוכל או למשקה המופקים אין זה דש כלל.

ולמימיהן - בכבשים לרב ושמואל פטור אבל אסור, מטעם שאין זה משקה שלהם אלא שפגוהו מבחוץ, ולכן אינו נחשב כחלק מהם שבפרוקו יתחייב חטאת, אלא שאסור גזירה אטו זיתים וענבים. ולרבי יוחנן חייב חטאת שנחשב למשקה חשוב. ואין להקשות במה שונים כבשים ושלקות מפרישין ועוזדין, לפי ששם אין המשקה שלהם חשוב כלל משקה אלא אוכל, אבל כבשים ושלקות ספגו מים שודאי נחשבים משקה (סברא זו הזכירו כמה אחרונים, אף שמקושיא זו גופא רצה הגהות סמ"ק לדייק שאסור לסחוט את כל הפירות למשקה אלא רק למתק). ולענין פסק, בכבשים קמו רב ושמואל בש"טת אחת נגד רבי יוחנן, ופסק הר"ח כרבי יוחנן שחילב חטאת אבל שאר פוסקים פסקו כרב ושמואל שאסור מדרבנן, (ועיין בשו"ע שפסק כך אבל הביא גם דברי ר"ח שחילב חטאת ונראה שחשש לדבריו בעקבות תשובת הרא"ש שהוזכרה לעיל שהמחמיר כר"ח תע"ב). ובשלקות אף שרב מתיר לכתחילה, הרי שמואל ורבי יוחנן אוסרים בין מדרבנן (שמואל) בין מדאורייתא (רבי יוחנן), ולפיכך נפסק שאסור.

ומוכח עוד מהגמרא שם, שסוחט דג מצירו דינו כסוחט כבשים, שלגופו מותר ולמימיו אסור (הכונה לציר שספג מבחוץ, ולא למוהל שלו עצמו, שאז ודאי יהא מותר אף למימיו כפרישין ועוזרדין, לפי שאין דרך לסחוט דג-למימיו).

נזכר בגמ' (שבת קיא-ע"א) איסור להדק 'מסוכרייתא דנזייתא' ביו"ט. ופרש"י: "בגד כורכין בברזא חבית של חרס מפני שאין הנקב שוה אסור להדוקיה בנקב, משום סחיטה". אמנם הערוך (ערך 'סבר') כתב לדעה אחת שהוא משום בונה, אך שאר הראשונים מסכימים שהוא משום סחיטה; אלא שדנו בשתי שאלות, האחת, לאיזו מלאכה שייכת סחיטה זו, מלבן או דשק והשניה, האם דין זה שייך רק במים, או גם בשאר משקין?

הרמב"ן פירש שהוא משום מלבן. (אם כי הזכיר גם צובע, ועיין בב"י), וגם ביין יש כבוס והוכיח כן מדיני שביעית ("לאכלה ולא לכביסה"; סוכה מ ע"א) וכתב שכן נראה מהרמב"ם. ובאמת הרמב"ם (הל' שבת ח ז) סובר ש"אין דישה אלא בגידולי קרקע" ולא בבגדים, וכל הלכות סחיטה בבגדים כתבם מדין מלבן (ט יא), ובפירוש כתב (כב טו-טז) ששיך דין זה גם בשמן ויין. ויש שכתבו, שמוכח מהסוגיות שרק במים יש איסור סחיטה, שגזרו שלא לשרות בגדיו במים (עיין סוף סי' שא), והתירו לסגן יין בסודרין (קלט ע"ב) ולא גזרו שמא לסחוט.

אבל התוס' (ד"ה האי מסוכרייתא דנזייתא) כתבו: "... דלא אשכחן דהוה חייה לסחיטה אלא גבי מים... אבל גבי יין לא גזרינן משום סחיטה... וטעמא משום דאין אדם חושש לסחוטו, כיון דע"י סחיטה אינו יכול לנקותו מריחו וחזותו, גם אין דרך לסחוט בגד לצורך משקה שבו. אבל מ"מ אסור לסחוט (גם בשאר משקים) דכל סחיט ליה מתלבן הבגד קצת והוי מכבס, או משום מפרק כמו סוחט זיתים וענבים".

כתב הערוך שאין לומר ב'מסוכרייתא דנזייתא' שהנקב הוא מן הצד, שאז המשקה נסחט לאיבוד והרי סוחט לאיבוד יהא מותר כדין פסיק רישיה דלא ניחא ליה (לדעת הערוך שמתיר), לכך פירש שהנקב מלמעלה. יוצא מדבריו שהאיסור הוא מדין דש בלבד שהרי מדין מלבן אסור גם כשהמשקה הולך לאיבוד. והביאו הר"ן (מא ע"א בדפה"ר) ודחה דבריו, שפסיק רישיה דלא ניחא ליה מותר, אלא שעדיין נותר בקושיא כיון שאין צריך למשקה (כשהנקב מהצד) יהא דינו כסוחט כבשים ושלקות לגופן, שמותר (ע"פ יסוד התוס' שבשאר משקים אין מלבן אלא רק דש), ותירץ "מיהו כיון דקא סחיט במשקין שדרו סחיטה בהן מיתסר מדרבנן". ובאגלי טל (דש יז ה) כתב לתרץ שבכבשים לגופן כיון שלא החשיב את המשקה הוי כמו מפריד אוכל מאוכל ולכן מותר. מה שאין כן במסוכרייתא דנזייתא, שאינו אוכל, ואפילו שלא חשבינהו ולאו משקה הוא, כיון שהולך לאיבוד הוי ליה מפרק אוכל מפסולת שאסור, וכמו בוסר לשיטת ר"ת. (אמנם מדברי הרמב"ן בחי' לשבת מוכח בפירוש נגד סברא זו).

עולות מדברינו עד כה שתי גישות עיקריות בראשונים. האחת, הרמב"ם הרמב"ן וסיעתם שכתבו שיש ב'מסוכרייתא דנזייתא' רק איסור מלבן, ושאיסור זה שייך במים וגם בשאר משקים. השניה, התוס' ודעמיה, שכתבו שאיסור מלבן שייך רק במים, אלא שכאן יש גם איסור מטעם דש ששיך בכל המשקים,

וכשהמשקה נסחט לאיבוד קימת סברת הערוך להתיר מגדר פסיק רישיה דלא *
ניחא ליה ויש חולקים בדבר.

השו"ע הביא סברת הערוך וסברת החולקים, וכתב שהעולם נהגו להתיר,
ולמד עליהם זכות בברזא ארוכה, שאז הוי כמו ספוג עם בית אחיזה שלא
גזרו בו שמה יסחוט. ואעפי"כ סלים שיש להנהיגם שלא יהא כלי תחת הנקב
כשפוקקין. והסבירו האחרונים שצירף סברת הערוך שהמשקין הולכים לאיבוד,
עם הברזא הארוכה, אבל על סברת הערוך לבד לא סמך.

יש להעיר שמשמע מהפוסקים (אף שלא מצאתי מי שאומר כן בפירוש)
שלסוברים שסחיטת בגד אסורה מדין דש אינן חילוק בין סוגי המשקים (דין
ושמן או שאר מיצים) שבכולם אסור: ואינו דומה לסחיטת פרי, ששם כאשר
אינן שם משקה חשוב על המוהל הוא נחשב כחלק מהפרי ואינן זה מפרק, אבל
משקה הספוג בבגד בכל מקרה הסוחטו מפרק את המשקה מפסולת ועובר על תולדת
דש (וענין בגר"ז) ועדיין צריך עיון בדין זה.